

ЕКСПЕРТИЗА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ТА ВИКЛАДАЧА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Статтю присвячено розгляду аспектів теорії комунікації як базису ефективної педагогіки, природі комунікативних конфліктів з урахуванням мови, культури та субкультури суб'єктів комунікації студентів-економістів і викладачів української мови за професійним спрямуванням.

Необхідною передумовою задоволення суспільних потреб є постійна взаємодія людей між собою. Жодна людська спільнота не може ефективно діяти, якщо індивіди, які до неї належать, не встановлять між собою контакту для досягнення належного взаєморозуміння.

Уся історія розвитку людського суспільства є історією взаємодії людей, однією з найважливіших форм взаємодії якої є спілкування. Ще А. де Сент-Екзюпері підкреслював, що найбільша розкіш на світі - це розкіш людського спілкування.

За допомогою дружнього та ділового спілкування люди організують різні види теоретичної та практичної діяльності, обмінюються інформацією, досягають взаєморозуміння, впливають один на одного, формують власний світогляд.

Процес спілкування можливий лише завдяки мові та здійснюється різноманітними мовними засобами. Г.-Т. Гадамер зазначав: «Життя - це заглиблення в мову. Кожен, хто прагне освоювати чужі краї й чужу культуру, повинен шукати можливостей заглибитись в іншу мову» [1, 26].

Мова - це не просто поєднання слів для формування думок, це насамперед процес взаємодії та налагодження контакту між співрозмовниками з метою формування спільного досвіду.

Невипадково майже через 15 років після прийняття Закону «Про мови в Українській РСР» та в ході інтеграції до європейської спільноти за вимогами Болонської конвенції студенти-першокурсники економічних ВНЗ складають державний іспит з української мови професійного спрямування.

Нещодавні політичні події в Україні, активними учасниками і рушійною силою яких стало студентство, наочно продемонстрували парадокс нашого часу та країни, який полягає в тому, що саме мова більшості - українська, до того ж - державна мова, потребує не декларативних заяв і нечинних законів, а дієвого захисту й абсолютної підтримки з боку держави. Мова однієї з найдавніших націй почала втрачати природну якість, натомість у багатьох регіонах утворився своєрідний покрив - «суржик» як результат білінгвізму, мовної інтерференції близькоспоріднених мов та екстралінгвістичних чинників. І коли кращі студенти на заняттях з української мови були шоковані з того, що, виявляється, вони не знають державної мови, бо орієнтуються на мову ЗМІ та вулиці, виникає нагальна потреба говорити про конфлікт з елементами суперництва, де репрезентується особливий вид спілкування, в якому виявляється неузгодженість дій людей, які дбають про свої інтереси. Суржик - не просто мовна реальність, а недоладна суміш позитивних залишків давнього батьківського (яке треба дбайливо плекати й розвивати) із тим чужим негативним, що нівелює національну особистість, а відтак - і мовну свідомість. Суржик призводить до деградації, зубожіння духовного світу людини, відірваності особистості від рідних коренів. М. Рильський наголошував: «Скільки ти знаєш мов - стільки разів ти людина». Але іноземну мову на елементарному рівні користувача будь-хто може опанувати впродовж незначного терміну, а ось рідну мову людина вчить протягом життя, щоразу більше заглиблюючись у її красу та особливості. Тут ідеться про конфлікт переважно психологічного характеру: чи можна вивчити іноземну мову, не знаючи рідної?

Будь-яка суміш мов є результатом насильницьки вкоріненого почуття меншовартості тій частині населення, яка для задоволення певних соціальних потреб сама прагнула і прагне асиміляції та пристосування до нав'язуваної культури. Тому суржик безперечно небезпечний та шкідливий, бо паразитує в мові, що формувалася впродовж віків і водночас викоринювалася можновладцями. Отже, суржик неминуче призводить до спотворення і зникнення чистої мови, і - як наслідок - до спотворення цілого життя

народу як носія мови, примітивізуючи мислення людей. Про це свідчить і науковець Я. Радевич-Винницький: «Наївно вважати, що люди тільки розмовляють суржиком. Вони ним також і думають. А це призводить до інтелектуально-моральної аморфності, розмитості й невизначеності особистості, утрати нею не лише мовних, а й національних орієнтирів узагалі. Адже мова стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує і розвиває, а не лише виражає думку» [2, 57].

Апологети асиметричного білінгвізму дбають радше не про дві, а про одну з двох мов - російську, підпорядковуючи її законам мову державну - українську, нехтуючи, таким чином, своєрідністю останньої. Лише в українській є слова: «хата», «домівка», «дім», «кохання», «рушник», «хлібороб», «паляниця», що віддзеркалюють душу носіїв мови, а не просто її мовну структуру та неповторність. За визначенням мовознавця Л. Масенко, «асиметричний масовий білінгвізм має наслідком не тільки зовнішнє звуження сфери вживання української мови. Він «підточує» її зсередини, створює ґрунт для її внутрішнього розпаду, активізуючи процеси змішування російської й української мов» [3, 114].

Однак суржик - феномен не тільки і не стільки мовної, а й геополітичної стратегії урядовців та політиків. Наприклад, чомусь начисто забуто гарне питомо українське слово «жовтогарячий», а натомість широкого світового розголосу набуло неукраїнське «помаранчевий», яке віднині термінологізоване та асоціюється з виборами Президента України - 2004 і спонукає до активних політичних дій не тільки нинішніх американців, які ведуть свій родовід із третьої хвилі української еміграції. Це є свідченням того, що процес глобалізації мов незворотний. Але низький загальноосвітній і, як наслідок, мовний рівень людей, які вчора були студентами, а сьогодні вирішують долю країни, змушує замислитися над потребою надавати мові особливо важливого значення у процесі підготовки фахівців-економістів. Як відомо, у руках «служителів при владі» акумулюються матеріальні важелі розвитку суспільства, а якщо ж ці люди мають недостатньо високий рівень духовності, це може обернутися катастрофою для нації в цілому.

Із втратою рідної мови руйнується сам спосіб світосприймання, національного мислення, що, зрештою, призводить до денационалізації. Продовжуючи думку О. Потебні, «для народу, який денационалізується» [4, 309], цілком природно складаються надто погані умови щодо інтелектуального розвитку; його розум перестає бути самостійним, він змушений пристосовуватися, зважати на кон'юнктуру й запозичувати разом з іноземним капіталом сторонні українцям «молли», «тратти» (які, до речі, згідно з «Правописом» не входять до сімнадцяти загальних назв-

винятків, що пишуться з подвоєнням) та інші слова, порушуючи україномовні правописні норми та спотворюючи лексичну систему.

Студентам-першокурсникам складно впоратися із завданням відредувати речення, виправивши порушення, наприклад, таких мовних норм: «*Це найбільш ефективніший спосіб реклами, поскільки об'яву переглядає більше η'ятидесяти відвідувачів у день*», «*Керівництво нашого підприємства рахує, що ваша фірма невчасно розраховується за представлені послуги*».

Навіть без проголошення російської мови другою офіційною широке й незаборонне послугування нею в усіх офіційних сферах є плідним підґрунтям для суржинізації української нації. Не до кінця позбувшись одного мовного суржику, певна частина «всеїдних» уже смакує такими «модними неологізмами», як: «*фейс*», «*лейбл*», «*шоп*», «*ноу-хау*», «*есі*», «*о'кей*», «*вау*», «*маркет*», «*іміджмейкер*», «*наблікрилейшнз*» та іншими англійськими запозиченнями; що звучать частіше за українські лексеми.

Якщо сказати швейцарцю у Цюріху чи то австрійцю у Відні (не у Вені!), що вони німці, це те саме, що образити їх, хоч і спілкуються вони німецькою (не на німецькій!). Якщо ж громадяни України вільно послугуватимуться англійською - це буде чудово! Однак сьогодні зі світових мов українці вільно володіють лише російською. Треба всіляко сприяти, щоб в Україні безперешкодно вивчалася англійська, як і будь-яка інша іноземна мова, але не можна допустити, аби вона стала другою «общепонятною». Це застереження одного із найвидатніших учених-мовознавців ХХ ст. Ю. Шевельова (Шереха) прозвучало ще на Першому міжнародному конгресі українців [1].

Отже, на сучасному етапі розвитку національної освіти істотно розширюється не лише її понятійний апарат, але й ґрунтовно формулюється зміст і прикладний характер кожного терміна, про що свідчать світові надбання еволюції освітньої сфери. При цьому новітній лексикон не завжди адекватно сприймається, а інтерпретація практичної доцільності та необхідності застосування нової термінології, незважаючи на її широке вживання, недостатньо розкриває внутрішню природу, властивості й значущість окремих понять.

Курс «Українська мова професійного спрямування» має на меті навчити майбутніх фахівців-економістів працювати з термінологією. Тому, наводячи перелік фахових термінів, залежно від майбутньої спеціалізації студентів, подаємо схему їх опрацювання, яка передбачає з'ясувати:

- 1) походження терміна;
- 2) лексичне значення;
- 3) синонімію, антонімію чи багатозначність;
- 4) закінчення родового відмінка однини для іменників II відміни чоловічого роду;

5) рід невідмінюваних термінів на зразок *сторно, конто, ажю, ембарго, авізо*;

6) складання словосполучень із трьома видами зв'язку (узгодження, прилягання і керування) та відслідковування найбільш продуктивного виду синтаксичних зв'язків;

7) можливі фразеологічні сполучення (наприклад, платіжний баланс, портфельні інвестиції тощо);

8) складання речень із терміном і приклад тексту з метою закріплення вживання терміносполуки.

Така робота дає позитивні результати, оскільки спонукає студентів, які користуються російськомовними, англійськими та україномовними джерелами, але складають письмові іспити та відповідають на заняттях українською мовою (послугуючись у побуті здебільшого російською), звертати увагу на структуру мови, якою вони спілкуються, розширювати свій лексичний запас, розвивати мовне чуття.

В епоху лінгвістичної глобалізації на основі комп'ютерного моделювання ситуації передбачається, що до 2015 р. половина населення світу спілкуватиметься англійською або принаймні вивчатиме її. А вже впродовж наступного десятиліття два мільярди людей почнуть вивчати англійську і три мільярди спілкуватимуться нею. Інші ж мови ризикують стати жертвами цієї «лінгвістичної глобалізації». Скажімо, вже зараз у економічному словнику знаходимо таке визначення терміна «*менеджер*», яке не з'ясує, а ще більше заплує розуміння значення слова, а саме: «управляючий, керівник, директор, завідувачий, адміністратор, найманий професійний управляючий, що не є власником компанії».

Російська та українська мови, окрім того, мають таку особливість, що ледь чи не кожне слово з англійської може бути використане як корінь для утворення різних частин мови. Вже з рекламною метою вживають «*пенсі-колізм*», калькуючи англійське слово, маємо «*найномідорнішу томатну пасту*». Не здивує, якщо найближчим часом з'явиться «*ендовний продукт*», «*передендовський заповіт*» і, врешті-решт, - «*ендець*», але не простий, а «*ф'ючерсний*» двох слов'янських мов, адже «*девелопментарна*» логіка неблаганна. Принаймні у цьому намагаються переконати видавці російськомовного журналу «*Commercial Property*» («*Комерційна нерухомість*»). І хоча фундатор-видавець і видавець - німці, проте головний редактор - пан Гаврилов, випусковий редактор - пан Лисняк, літературний редактор - пані Башкірова, перекладач — пані Сильвестрова та інші працівники журналу, судячи з прізвищ, вільно володіють російською чи то українською. Ось так і запозичуються з англійської через російську і залишаються баластом в українській «*плани майбут-*

нього *девелопменту* компанії», «мінімальний розмір офісних *татів*», «...через установку для кожного із *чиллерів*». Сумну «радість» викликає лише те, що такі фахові видання ще не подарували нам німецьких іменників, а то б з'явилися і *гевітцитандартенпроектрінгешефтсмахери*. Проте вже з'являються чи то *девелопери*, чи то *девелопйори* (слово іншомовне, наголос ставимо будь-де). А у носіїв мови і так значні труднощі із акцентуаційними нормами, отже, досягти правильного наголошування у словосполученні «*фаховий*», «*маркетинг*», коли скрізь чуємо зовсім інше, - дуже складно. І без того хиткі знання студентів починають ще більше схилитися у бік зниження грамотності.

Часто студентам пропонується завдання перекласти фахові міні-тексти. Наприклад: «*Введение в оборот единой денежной единицы, а также устойчивость расчетных цен будут оказывать стабилизирующее влияние на экономику, сдерживать безудержную галопирующую инфляцию и вследствие этого будут содействовать нормализации экономической и социальной жизни*». Українською цей текст буде перекладено так: «*Впровадження в обіг єдиної (спільної) грошової одиниці, а також усталеність розрахункових цін стабілізуватимуть економіку, стримуватимуть бурхливу галопову інфляцію і внаслідок цього сприятимуть нормалізації економічного та соціального життя*».

Отже, в педагогіці, як і в будь-якій іншій науці, кожен займається комунікацією. На теорії комунікації будується ефективна освітня діяльність у царині мовної підготовки майбутніх фахівців-економістів. Тут на перший план виходять суб'єктно-суб'єктні відносини.

Компетентність викладача як справжнього професіонала - володіння вагомим обсягом фахових знань, які належить донести до свідомості аудиторії. Важлива умова, - щоб знання не були застиглими, традиційно й загально визнано сформульованими, а мали властивості чіткості викладання і пояснення, рису доступності та ознаку навчально-наукової ясності.

Зазначена характеристика викладача у ВНЗ економічного спрямування не може існувати відокремлено, одноосібно. Ось чому на першому

занятті з української мови професійного спрямування проводиться тест-контроль з метою індивідуалізації подальшого навчання студентів та підтримання у них високого мотиваційного рівня щодо досконалого опанування мови як засобу здійснення майбутньої професійної діяльності. Отже, загальновідомий вислів давньогрецького філософа: «Заговори, щоб я тебе побачив» не втрачає своєї актуальності за жодних обставин. З цього приводу доречно навести точку зору М. Каллас, яка найповніше характеризує рівень педагогічного мистецтва різних категорій викладачів: «У чому різниця між гарним та великим вчителем? Гарний вчитель розвиває вміння учня до краю, великий вчитель відразу бачить цю межу» [5, 532]. Тому обсяг засвоєння знань аудиторією найбільше визначає педагогічна майстерність викладача, яка включає організацію професійної діяльності, максимально спрямовану на психологічне відчуття партнера-реципієнта, педагогічну техніку та індивідуальні педагогічні здібності кожного викладача. Рівень оволодіння педагогічною майстерністю (а студенти у процесі навчання набувають кваліфікації викладача фахових економічних дисциплін) передбачає не тільки і не стільки активність та інтенсивність навчального процесу, а водночас є підставою для визначення фахової компетентності викладача, бо процес навчання мові є двобічним.

Тому перед нами постала потреба у розробці та впровадженні методики експериментального навчання студентів-економістів українській мові професійного спрямування, зважаючи на те, що мовна підготовка фахівця вищої економічної школи є складним, багатоаспектним, поетапним процесом науково-пізнавальної та практичної діяльності студентів: від первинного сприймання теоретичних знань про Україну як державу із самобутньою історією та культурою, що знайшли свій відбиток у мові через узагальнення, систематизацію, - до практичного застосування здобутих знань, усвідомлення їх необхідності й важливості для розв'язання професійних завдань. Кожний етап навчання потребує відповідних дій викладача української мови й студента, а також застосування відповідних форм і методів навчання (рисунок).

Рисунок. Модель формування професійного мовлення у ВНЗ економічного спрямування

Таким чином, у запропонованій експериментальній методиці акцентовано на необхідності засвоєння студентами відповідних даному фаху терміносистем сучасної української мови, науково-виробничих жанрів і текстів з урахуванням їх сфери застосування та ситуативної цінності;

1. *Зубков М.* Українська мова: Універсальний довідник. - Х.: ВД «Школа», 2004.-496 с
2. Сучасна українська літературна мова // За ред. А. П. Грищенка. - 2-е вид. - К.: Вища школа, 1997. - 493 с
3. *Масенко Л.* Мова і політика. - К.: Вища школа, 1999. - 210 с.

вивчення мовного середовища, у якому перебувають студенти; шліфування культури мовного спілкування за творчими інтересами й потребами; виховання належного культурного смаку майбутніх фахівців-економістів.

Сучасна українська літературна мова // За ред. О. Д. Пономаріва.-К.: Либідь, 1997.-400 с.

Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті: 36. мат. наук.-метод, конф. 26 січня - 3 лютого 2004 р. - К.: КНЕУ, 2004. -556 с.

H. Bakhtiyarova, V. Pabat

THE EXPERTIZE OF COMPETENCY OF FUTURE SPECIALIST AND TEACHER OF UKRAINIAN LANGUAGE IN HIGHER ECONOMICAL SCHOOL

This article is about nature of conflicts in communication between students and teachers, their languages, subcultures and cultures. The development of competency of further specialists in professional oriented language field is described.